

KIJK ONS DANSEN

Leïla Slimani

Kijk ons dansen

DEEL 2 VAN DE TRILOGIE

Het land van de anderen

Uit het Frans vertaald
door Gertrud Maes

Nieuw Amsterdam

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het
Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt
door ondersteuning van Institut français en CNL

Oorspronkelijke titel *Le pays des autres. Deuxième partie: Regardez-nous danser*

© 2022 Éditions Gallimard

© 2022 Nederlandse vertaling Gertrud Maes / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagbeeld © Dennis Stock / Magnum Photos

Foto auteur © Getty Images

NUR 302

ISBN 978 90 468 2977 6

www.nieuwamsterdam.nl

Voor Bounty, zonder wie niets mogelijk zou zijn.

Lijst van personages

Mathilde Belhaj, geboren in 1926 in de Elzas, ontmoet in 1944 Amine Belhaj, wanneer zijn regiment is gelegerd in haar dorp. Ze trouwt met hem in 1945 en komt een jaar later naar hem toe in Meknès, in Marokko. Gedurende drie jaar wonen ze in het familiehuis in de medina, in het hart van de wijk Berrima, waarna ze hun intrek nemen op een boerderij en Mathilde bevalt van twee kinderen, Aïcha en later Selim. Terwijl haar man onverdrotten werkt om van de boerderij een bloeiend bedrijf te maken, opent zij een kliniekje waar ze boeren uit de omgeving verzorgt. Meteen na haar aankomst in Marokko leert ze Arabisch en Berbers en ondanks de moeilijkheden en haar weerstand tegen bepaalde tradities, met name als het gaat om de positie van de vrouw, hecht ze zich aan dit land.

Amine Belhaj is geboren in 1917, als zoon van Kadour Belhaj, tolk in het koloniale leger, en van Mouilala. Na het overlijden van zijn vader in 1939 wordt Amine als oudste zoon hoofd van het gezin. Hij erft het grondgebied van Kadour, maar besluit in het begin van de Tweede Wereldoorlog dienst te nemen in een spahiregiment. Samen met zijn adjudant Mourad wordt hij gevangengezet in een kamp in Duitsland, waaruit hij weet te ontsnappen. In 1944 ontmoet hij Mathilde en hij trouwt in 1945 met haar voor de kerk, in de Elzas. In de jaren vijftig, terwijl Marokko ten prooi is aan onlusten, wijdt hij zich stug aan de boerderij, waar hij een goedlopende onderneming van hoopt te maken. Hij is gepassioneerd bezig met agronomie en ontwikkelt nieuwe variëteiten citrus- en olijfbomen. Na jaren van tegenslag

zorgt zijn samenwerking met Dragan Palosi ervoor dat hij eindelijk winst kan maken.

Aïcha Belhaj is geboren in 1947, als dochter van Mathilde en Amine. Ze gaat naar school bij de nonnen, waar ze uitstekende resultaten behaalt. Ze is een wild kind, gevoelig voor mystiek, en de trots van haar ouders.

Selim Belhaj is geboren in 1951, als zoon van Mathilde en Amine. De jongen wordt vertroeteld door zijn moeder en gaat ook naar de koloniale school.

Omar Belhaj is geboren in 1927. Hij is een van de broers van Amine. Gedurende zijn jeugd en zijn puberteit koestert hij zowel bewondering als haat voor zijn grote broer. Hij verwijt hem met name dat hij dienst heeft genomen in het Franse leger en dat hij de lieveling is van hun moeder, Mouilala. Met zijn gewelddadige en impulsieve karakter zoekt hij tijdens het wereldconflict toenadering tot de nationalistten. In de jaren vijftig groeit zijn betrokkenheid en organiseert hij gewelddadige acties bij gelegenheden die voorafgaan aan de onafhankelijkheid.

Jalil Belhaj, geboren in 1932, is de jongste van de drie broers. Hij is getroffen door de doem die de familie van Mouilala omgeeft en lijdt aan een geestesziekte. Hij leeft afgezonderd in zijn kamer en bekijkt zichzelf onophoudelijk in een spiegel. Als zijn moeder ziek wordt en op de boerderij gaat wonen, wordt Jalil naar Ifrane gestuurd, naar een oom. Hij weigert te eten en sterft in 1959 van de honger.

Mouilala Belhaj, geboren aan het begin van de twintigste eeuw, huwt Kadour Belhaj. Ze is afkomstig uit de middenklasse en leert lezen noch schrijven. Veel van haar voorouders leden aan een geestesziekte en liepen naakt door de straten of

spraken met geesten. Ze bevalt van zeven kinderen, van wie er vier overleven: Amine, Omar, Jalil en Selma. Als liefhebbende, dappere moeder adoreert ze haar oudste zoon en bewondert ze haar schoondochter, Mathilde, om haar vrijheid en ontwikkeling. Tegen 1955 vertoont ze de eerste symptomen van een geestesziekte verwant aan dementie. Dan verlaat ze haar huis in de Berrima, in de medina van Meknès, en woont ze haar laatste jaren op de boerderij. Ze sterft een paar maanden voor haar zoon Jalil, in 1959.

Selma Belhaj, geboren in 1937, is de zus van Amine, Omar en Jalil. Haar moeder adoreert haar, maar dit kind van een zuidelijke schoonheid wordt voortdurend in de gaten gehouden door haar broers en mishandeld door Omar. Ze is een losbandige leerling en spijbelt regelmatig van school. In het voorjaar van 1955 ontmoet ze de jonge piloot Alain Crozières, van wie ze in verwachting raakt. Om schandaal en oneer te voorkomen laat Amine haar trouwen met zijn voormalige adjudant, Mourad. In 1956 schenkt ze het leven aan een meisje, Sabah.

Mourad, geboren in 1920, is afkomstig uit een klein dorp, op tachtig kilometer van Meknès. In 1939 wordt hij gerekruteerd voor het leger en naar het front gestuurd, waar hij de adjudant wordt van Amine, die dan officier is. Hij koestert voor zijn meerdere heftige, geheime liefdesgevoelens en beziet Mathilde met jaloezie. Aan het einde van de oorlog vertrekt hij naar Indochina, met de Marokkaanse contingenten. Misselijk door het geweld deserteert hij, en het lukt hem Marokko te bereiken en Amine terug te vinden. In dienst als voorman bij het bedrijf Belhaj voert hij zijn werk autoritair uit en wordt hij gehaat door de arbeiders. In 1955 trouwt hij met Selma.

Monette Barte, geboren in 1946, is de dochter van Émile Barte, vlieggenier op de basis van Meknès. Als leerling op de nonnen-

school komt ze in contact met Aïcha. De meisjes worden elkaars beste vriendin en vertrouweling. Haar vader overlijdt in 1957.

Tamo is de dochter van Ito en Ba Miloud, twee arbeiders die in de douar niet ver van de boerderij wonen. Ze wordt meteen na Mathildes aankomst op het bedrijf door haar aangenomen als hulp in de huishouding. Ze wordt ruw behandeld door haar bazin uit de Elzas, maar weet uiteindelijk haar plek te verwerven in dit gezin, waar ze tot het einde van haar leven zal blijven werken.

Dragan Palosi is een Hongaarse gynaecoloog, van oorsprong joods, die in de Tweede Wereldoorlog naar Marokko vlucht met zijn vrouw Corinne. Na een slechte ervaring in een kliniek in Casablanca, besluit hij zich in Meknès te vestigen, waar hij een praktijk opent. In 1954 stelt hij Amine een samenwerkingsverband voor om sinaasappels naar Europa te exporteren. Voor Mathilde koestert hij vriendschap en bewondering en hij schiet haar te hulp als haar kliniekje haar boven het hoofd groeit. Hij neemt Aïcha onder zijn hoede, en gedurende haar hele schooltijd helpt hij haar haar honger naar kennis te stillen door haar boeken te geven.

Corinne Palosi is afkomstig uit Duinkerken en de vrouw van Dragan. Ze is een bijzonder sensuele vrouw, waardoor ze de lust van mannen en de argwaan van vrouwen wekt. Ze lijdt onder haar kinderloosheid en leeft in Meknès in relatieve eenzaamheid.

EERSTE DEEL

‘Het tijdperk houdt geen rekening met wie ik ben,
het legt me gewoon van alles op. Sta me toe de feiten
te negeren.’

BORIS PASTERNAK

Mathilde stond voor het raam en keek naar de tuin. Haar weelderige en wanordelijke tuin, bijna obscene. Haar wraak tegen de soberheid waar haar man haar, in alles, toe dwong. Het was nauwelijks dag, de stralen van een nog verlegen zonnetje filterden door het gebladerte van de bomen. Een jacaranda met paarse bloemen die nog niet open waren. De oude treurwilg en de twee avocadobomen, die doorbogen onder de vruchten die niemand at en die lagen te rotten in het gras. In deze tijd van het jaar was de tuin op zijn mooist. Het was begin april 1968 en Mathilde dacht dat Amine dit moment niet toevallig had gekozen. De rozen die ze uit Marrakesh had laten komen, waren een paar dagen eerder opengegaan en in de tuin hing een frisse, verrukkelijke geur. Rond de bomen groeiden en bloeiden Afrikaanse lelies, dahlia's, lavendelstruiken en rozemarijn. Mathilde zei vaak dat alles hier groeide. Voor bloemen was dit gezegende grond.

De zang van de spreeuwen drong al tot haar door, en in het gras zag ze twee merels rondhippen en met hun oranje snavels in de grond pikken. Een van de twee had witte veren op zijn kop en Mathilde vroeg zich af of de andere vogels hem uitlachten, of dat deze vogel hierdoor juist een bijzonder wezen was en door zijn soortgenoten werd gerespecteerd. Wie weet hoe merels leven, peinsde Mathilde.

Ze hoorde het geluid van een motor en de stemmen van de arbeiders. Over het pad naar de tuin verscheen een kolossaal geel gevaarte. Eerst zag ze de metalen arm en aan het uiteinde van die arm de gigantische, mechanische schep. Het voertuig was zo

breed dat het met moeite tussen de rijen olijfbomen door kon en de arbeiders schreeuwden aanwijzingen naar de bestuurder van de shovel, waarmee hij in het voorbijgaan takken afrukte. Eindelijk stond de machine op zijn plaats en keerde de rust terug.

Die tuin was haar eigen plek geweest, haar toevluchtsoord, haar trots. Ze had er met haar kinderen gespeeld. Ze hadden siësta gehouden onder de treurwilg en gepicknickt in de schaduw van de Braziliaanse rubberboom. Ze had hun geleerd de beesten uit de bomen en de struiken te verjagen. De uilen en de vleurmuizen, en de kameleons, die ze in kartonnen dozen stopten en dan soms lieten doodgaan onder hun bed. En toen haar kinderen groot waren geworden, toen ze genoeg hadden van haar spelletjes en liefkozingen, was ze hier gekomen om haar eenzaamheid te vergeten. Ze had geplant, gesnoeid, gezaaid, gespeend. Ze had het gezang van de vogels op elk uur van de dag leren herkennen. Hoe kon ze nu dromen van chaos en verwoesting? Willen dat dit waar ze zo van had gehouden werd vernietigd?

De arbeiders kwamen de tuin in en staken paaltjes in de grond waarmee ze een rechthoek afbakenden van twintig bij vijf meter. Ze liepen voorzichtig om niet met hun rubberlaarzen de bloemen te vertrappen, en die aandoenlijke maar onnodige behoedzaamheid ontroerde Mathilde. Ze gebaarden naar de machinist van de graafmachine, die zijn sigaret uit het raampje gooide en de motor startte. Mathilde schrok en sloot heel even haar ogen. Toen ze ze weer opendeed, verdween de enorme stalen grijper in de grond. Een reuzenhand drong in de zwarte aarde en ontlokte er een geur van mos en schimmels aan. Hij rukte alles uit wat hij tegenkwam, en naarmate de uren verstreken ontstond er een berg van aarde en brokken steen, met erbovenop levenloze heesters en onthoofde bloemen.

Die ijzeren hand was de hand van Amine. Dat dacht Mathilde die ochtend, die ze bewegingloos doorbracht voor het raam van de woonkamer. Het verbaasde haar dat haar man dit

spektakel niet had willen bijwonen, niet had willen zien hoe de planten en bomen een voor een vielen. Hij had beweerd dat het gat alleen maar daar kon komen. Dat er beneden bij het huis gegraven moest worden, op het meest zonnige gedeelte van het terrein. Ja, daar waar de sering en groeiden. Waar vroeger de cisiboom had gestaan.

Eerst had hij geweigerd. Niet omdat ze er het geld niet voor hadden. Niet omdat water een zeldzaam en kostbaar goed was dat je niet voor je plezier mocht gebruiken. Hij had nee geschreeuwd, omdat hij niets moest hebben van zo'n onzedelijke vertoning in het bijzijn van de armzalige boeren. Wat zouden ze denken van de opvoeding die hij zijn zoon gaf, of hoe hij met zijn vrouw omging als ze haar halfnaakt in het zwembad zagen liggen? Dan zou hij niet meer waard zijn dan de voormalige kolonisten, of die bourgeois met hun decadente gewoonten, waarvan het wemelde in het land en die schaamteloos te koop liepen met hun schitterende succes.

Maar Mathilde gaf niet op. Ze wuifde zijn weigeringen weg. Jaar na jaar ging ze in de aanval. Elke zomer, als de sirocco woei en de verpletterende hitte haar op de zenuwen werkte, kwam ze met dit idee voor een zwembad, waar haar echtgenoot van gruwde. Ze dacht dat hij er geen begrip voor had, omdat hij niet kon zwemmen en bang was voor water. Ze deed lief, kirde, smeekte hem. Het was geen schande om hun succes te tonen. Ze deden niets verkeerd, zij hadden ook het recht om van het leven te genieten, hadden zij niet hun mooiste jaren opgeofferd aan de oorlog en aan dit bedrijf? Ze wilde dit zwembad, ze wilde het als genoegdoening voor haar opofferingen, haar eenzaamheid, haar verloren jeugd. Ze waren nu over de veertig en hoefden niemand meer iets te bewijzen. Alle boeren in de omgeving, althans zij die modern leefden, hadden een zwembad. Wilde hij soms liever dat ze zich liet zien in een openbaar zwembad?

Ze vleide hem. Ze prees zijn successen in het onderzoek naar

olijfboomvariëteiten en in de export van citrusfruit. Ze dacht dat hij zou zwichten als ze voor hem bleef staan, met haar warme, blozende wangen, haar haren tegen haar zweterige slapen geplakt, haar kuiten vol spataderen. Ze wees hem erop dat ze al hun verdiensten te danken hadden aan hun harde werken, hun doorzettingsvermogen. Maar hij verbeterde haar: 'Ik heb gewerkt. Ik bepaal wat we met dit geld doen.'

Als hij dat zei, begon Mathilde niet te huilen en werd ze ook niet kwaad. Ze glimlachte vanbinnen, denkend aan alles wat ze voor hem had gedaan, voor de boerderij, voor de arbeiders die ze verzorgde. Aan de tijd die ze had besteed aan het grootbrengen van hun kinderen, ze naar dansles brengen, naar muzieklés, hun huiswerk in de gaten houden. Sinds een paar jaar vertrouwde Amine haar de boekhouding van de boerderij toe. Zij schreef de facturen uit, betaalde de salarissen en de leveranciers. En soms, ja soms, knoeide ze met de berekeningen. Ze wijzigde een regeltje, verzon een extra arbeider, of een bestelling die nooit was geplaatst. En in een lade waar alleen zij de sleutel van bezat, verborg ze bundeltjes bankbiljetten, die ze oprolde met een lichtbruin elastiek eromheen. Dat deed ze al zo lang dat ze geen schaamte meer voelde en zelfs geen angst bij de gedachte dat ze betrappt zou kunnen worden. Het bedrag groeide en ze vond dat ze dit achtergehouden geld ruimschoots had verdiend, een heffing die ze inhield ter compensatie van haar vernederingen. En om zich te wreken.

Mathilde was oud geworden en dat kwam door hem, het was zijn schuld dat ze er ouder uitzag dan ze was. Door de constante blootstelling aan zon en wind leek haar huid grover. Haar voorhoofd en mondhoeken zaten vol rimpels. Zelfs haar ogen waren fletser groen, als een te vaak gedragen jurk. Ze was dikker geworden. Om haar man te provoceren greep ze op een snoei-hete dag de tuinslang en voor de ogen van de dienstmeid en de arbeiders spoot ze zichzelf helemaal nat. Haar kleren kleefden aan haar huid en lieten haar harde tepels en haar schaamhaar

zien. Die dag baden de arbeiders tot de Heer, terwijl ze hun tong langs hun zwarte tanden lieten glijden, dat Amine niet gek zou worden van woede. Waarom deed een volwassen vrouw zo iets? Soms spotten ze de kinderen nat, dat wel, als die bijna flauwvielen, als ze dol werden van de brandende zon. Dan zeiden ze dat ze hun neus en mond goed moesten dichthouden, want van het water uit de put kon je ziek worden, of doodgaan. Mathilde was net een kind en ze kon even onvermoeibaar blijven smeken. Ze herinnerde hem aan hun vroegere geluk, hun vakanties aan zee, in het huisje van Dragan, in Mehdia. Had Dragan trouwens geen zwembad laten bouwen bij hun huis in de stad? ‘Waarom zou Corinne iets hebben wat ik niet heb?’

Ze was ervan overtuigd dat dit argument Amine had overgehaald. Ze had het gezegd met de wreedheid en het zelfvertrouwen van een afperser. Ze dacht dat haar man in 1967 een paar maanden een verhouding met Corinne had gehad. Daar was ze van overtuigd, hoewel ze er geen ander bewijs voor had gevonden dan een luchtje aan zijn overhemden en een spoor van lippenstift, van die triviale en weerzinwekkende aanwijzingen die huisvrouwen verzamelen. Nee, ze had geen bewijzen en hij had het nooit toegegeven, en toch was het zonneklaar dat tussen die twee een vuur brandde dat weliswaar niet lang zou duren, maar je wel moest verduren. Mathilde had een keer onhandig geprobeerd iets met Dragan te beginnen. Maar de arts, die mettertijd nog zachmoediger en filosofischer was geworden, deed alsof hij haar niet begreep. Hij weigerde haar kant te kiezen, zich te verlagen tot haar kleingeestigheid en samen met een vurige Mathilde een in zijn ogen nutteloze oorlog te voeren. Mathilde kwam er nooit achter hoeveel tijd Amine had doorgebracht in de armen van die vrouw. Ze wist niet of het om liefde ging, of ze tedere woordjes hadden gewisseld, of dat ze juist – en dat was nog erger – een stille, fysieke hartstocht hadden beleefd.

Met de jaren was Amine knapper geworden. Zijn slapen waren grijs en hij had een dun zout-en-peperkleurig snorretje

laten staan, waardoor hij op Omar Sharif leek. Net als filmsterren droeg hij een zonnebril, die hij bijna nooit afzette. Maar hij was niet alleen knap om te zien door zijn gebruinde gezicht, zijn vierkante kaken en zijn witte tanden, die hij alleen toonde de zeldzame keren dat hij glimlachte. Met de leeftijd was zijn mannelijkheid gerijpt. Hij bewoog zich soepeler, zijn stem was zwaarder geworden. Nu ging zijn strakheid door voor terughoudendheid, en met zijn ernstige voorkomen deed hij denken aan van die roofdieren die, schijnbaar onbewogen, lui in het zand liggen en zich met één sprong op hun prooi storten. Hij was zich niet volledig bewust van de aantrekkingskracht die hij uitoefende, die ontdekte hij geleidelijk naarmate die zich meer ontwikkelde, alsof het buiten hem om gebeurde. En in die manier waarop hij bijna verbaasd was over zichzelf, school vermoedelijk de hele verklaring voor zijn succes bij de vrouwen.

Amine had zelfvertrouwen gekregen en was rijk geworden. 's Nachts lag hij niet meer starend naar het plafond zijn schulden te berekenen. Hij dacht niet meer aan zijn naderende ondergang, dat zijn kinderen hem zouden worden ontnomen, of de vernering die ze te wachten zou staan. Amine sliep. De nachtmerries waren verdwenen en in de stad was hij een gerespecteerde persoonlijkheid geworden. Tegenwoordig werden ze uitgenodigd voor feestjes, mensen wilden hen kennen, met hen omgaan. In 1965 werden ze gevraagd lid van de Rotary Club te worden en Mathilde wist dat dit niet vanwege haar was maar om haar man, en dat de echtgenotes er een rol in hadden gespeeld. Hoewel hij zwijzaam was, werd Amine omringd met attenties. De vrouwen vroegen hem ten dans, ze legden hun wang tegen de zijne, trokken zijn hand op hun heup en ook al wist hij niet wat hij moest zeggen, ook al kon hij niet dansen, toch gebeurde het dat hij dacht dat dit leven mogelijk was, een leven zo licht als de champagne waar hun adem naar rook. Op feestjes haatte Mathilde zichzelf. Ze vond dat ze te veel praatte, te veel dronk, en daarna had ze dagenlang spijt van haar gedrag. Ze zag voor zich dat ze

over haar oordeelden, dat ze haar dom en nutteloos vonden, verachtelijk omdat ze haar ogen sloot voor de ontrouw van haar man.

Dat de leden van de Rotary aandrongen, dat ze zo voorkomend waren, zo veel aandacht aan Amine besteedden, was ook omdat hij Marokkaan was en de club, door Arabieren als lid toe te laten, wilde bewijzen dat de tijd van de kolonisatie, de tijd van parallelle levens, voorbij was. Natuurlijk hadden velen van hen in de herfst van 1956 het land verlaten, toen een woedende menigte de straten had bezet en had toegegeven aan bloederige gekte. De steenbakkerij was in brand gestoken, mannen waren midden op straat vermoord en de buitenlanders hadden begrepen dat ze niet meer thuis waren. Sommige hadden hun koffers gepakt, met achterlating van appartementen waarin de meubels stof stonden te verzamelen totdat ze werden opgekocht door een Marokkaanse familie. Eigenaren gaven hun landbouwgronden op en de jaren arbeid die ze erin hadden gestoken. Amine vroeg zich af of het de bangste of de verstandigste mensen waren die naar huis waren gegaan. Maar die vertrek golf was niet meer dan een tussenperiode. Een beweging om een evenwicht te herstellen, waarna het leven zijn normale loop hernam. Tien jaar na de onafhankelijkheid moest Mathilde toegeven dat Meknès niet veel was veranderd. Niemand kende de nieuwe straatnamen, de Arabische namen, en je sprak nog altijd af op de avenue Paul Doumer of de rue de Rennes, tegenover de apotheek van meneer André. De notaris was gebleven, en ook de garen-en-bandverkoopster, de kapper en zijn vrouw, de eigenaren van de modezaak aan de avenue, de tandarts en de artsen. Allemaal wilden ze blijven genieten, discreter misschien, minder uitbundig, van de geneugten van deze fleurige, gezellige stad. Nee, er was geen revolutie geweest, alleen een verandering in de atmosfeer, een ingetogenheid, de illusie van eensgezindheid en gelijkwaardigheid. Tijdens de diners van de Rotary, waar de Marokkaanse bourgeoisie en de leden van de Europese gemeenschap met elkaar aan tafel zaten,